

Gebroken leven

Vormgeving omslag: Garage BNO, www.garage-bno.nl op basis van het originele ontwerp van Curt Diepenhorst. Omslagfoto: Mary Anne Morgan

Vormgeving binnenwerk: Garage BNO, www.garage-bno.nl

ISBN 9789051945447

Originally published in the U.S.A. under the title: *The Broken Way*

Copyright © 2016 by Ann Morton Voskamp

Translation copyright © 2017 by Ann M. Voskamp

Vertaling: Monica van Bezooijen/Redactie bureau Zoveel zinnen

Published by permission of Zondervan, Grand Rapids, Michigan, in association with William K. Jensen Literary Agency, 119 Bampton Court, Eugene, Oregon 97404, USA

www.zondervan.com

www.duizendmaaldank.nl

www.uitgeverijvanwijnen.nl

Ann Voskamp is ambassadeur voor Compassion International.

www.compassion.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd in welke vorm dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. No part of this book may be reproduced in any form whatsoever or in any language without previous written permission by the publisher.

ANN VOSKAMP

Gebroken leven

*De uitdagende weg
naar overvloed*

Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

*Voor Mine... die nooit opgeeft de gebrokenen te zoeken
en voor jullie allemaal, met jullie onuitgesproken gebrokenheid -
deze bladzijden moesten er komen voor jullie -
langs de sporen van je littekens.*

INHOUDSOPGAVE

EEN

Wat te doen met dat gebroken hart van je 11

TWEE

Herstellen wat gebroken is 27

DRIE

Als je je gebrokenheid wilt inwisselen 37

VIER

Hoe breek je de tijd in tweeën 49

VIJF

Het geschenk worden voor de wereld – en voor jezelf 61

ZES

Wat zelfs nog beter is dan een emmerlijst 75

ZEVEN

Liefde is een dak boven al onze gebrokenheid 95

ACHT

Waarom liefde een gebroken hart waard is 107

NEGEN

Het wonder in je broekzak dat de stress breekt 115

TIEN

Hartstochtelijk liefhebben als je hart breekt 123

ELF

Breken tot je echt bent 133

TWAALF

Je gebrokenheid breken 145

DERTIEN

De ongemakkelijke waarheid waarover je niemand hoort 153

VEERTIEN

De leugens in je hoofd breken 169

VIJFTIEN

Hoe je een Esther kunt zijn die duizend poorten openbreekt 185

ZESTIEN

God het hof maken en wonden helen 199

ZEVENTIEN

Hoe vind je helden in een lijdende wereld? 211

ACHTTTIEN

Waarom je niet bang hoeft te zijn om gebroken te worden 231

Epiloog 255

Dankwoord 261

Noten 265

Wat te doen met dat gebroken hart van je

*Uitgerekend datgene waar we het meest bang voor zijn, onze
gebrokenheid, vormt de deur naar het hart van onze Vader.*

Paul Miller

De dag waarop ik de zachte binnenkant van mijn arm met een scherp glas opensnijd, drukt het hele, zware gewicht van de hel op mijn borst.

Een treurduif koert boven in de sering naast de achterdeur. Aan de andere kant van de schuur had mijn vader een ruk aan het stuur van zijn ouwe International-tractor gegeven, had teruggeschakeld en was aan het einde van het veld gekeerd.

En ik stond daar, buiten op de veranda, zestien jaar, en liet de glazen potten vallen. Een heleboel potten. Ik stond daar, met gebroken glas rond mijn voeten. Niemand kon me vertellen hoe ik het duister, de angst, de pijn, de hel uit mezelf kon krijgen. Niemand kon me vertellen hoe ik de plek kon vinden waar je je altijd veilig en vertrouwd voelt, en vastgehouden. Ik knielde en pakte een van de scherven, trok met de scherpe kant over mijn huid, op-

gelucht bij het zien van de rode lijn die langzaam omhoog kroop, alsof je de pijn uit je kunt laten wegvloeien.

Ik wilde mezelf een weg snijden, dwars door de pijn, regelrecht naar het hart van de dingen. We weten toch allemaal wat het is om flauwtjes te glimlachen en te zeggen dat het goed gaat, terwijl dat niet zo is, terwijl je bijna flauwvalt van de pijn? We dragen allemaal de wonden van onze eigen bloedige gevechten.

Ieder van ons is in het begin al losgesneden.

Allemaal worden we uit veilige baarmoeders geduwd, deze heilige chaos binnen. Allemaal hebben we iemand nodig die ons op-

Niets in je leven is belangrijker dan leren leven met onuitgesproken pijn.

vangt en vasthoudt, vanaf het begin; en één heilig moment lang wordt ieder van ons door handen omsloten. Dan snijden ze die dikke navelstreng

door. Je kunt een leven lang het gevoel hebben eruit geperst te zijn, losgesneden, in de steek gelaten – onverklaarbaar alleen.

Wat, in Gods heilige naam, moet je doen als je het gevoel hebt dat je gebroken en verscheurd bent, en dat de liefde tekortschoot, en jij zelf tekortschoot, en het voelt alsof Iemands liefde tekortschoot?

Vader ging rustig door met het openbreken van de aarde, het planten van tarwezaad, duizend korrels. Ze groeiden.

Het graan op de velden wacht in gewillige overgave.

Later zou hij de oogst afsnijden. Ik heb hem nooit verteld hoe ik mijzelf sneed. Nooit hoe op dat moment, als het glas in stukken uiteenspat, als de glinstering van het glas glijdt door je huid, er dat gevoel van diep ademhalen is, de opluchting dat je niets meer hoeft te verbergen. Niet meer doen alsof, geen misleidende minuut langer zeggen dat alles gewoon gigantisch goed gaat.

Ik knielde neer, hield de scherven in mijn handen en draaide de stukken om.

Niets in je leven is belangrijker dan leren leven met onuitgesproken pijn.

Het mag dan meer dan twee decennia geleden zijn dat ik me sneed, in mijn tienerjaren, maar daar in de keuken staat deze oudere, door de strijd getekende, gebroken vrouw, uitkijkend over onze eigen graanvelden. Het overvalt me hoe mijn huid opnieuw verlangt naar het snijden, naar het brekende snijvlak van het glas. Hoe mijn polsen die scherpe, bloedende opluchting weer willen voelen en al die pijn willen laten wegvloeien.

De dingen staan op scherp: onze oudste dochter, ze heeft het allemaal in grimmige details uitgelegd, hoe innig vertrouwd ze is met precies dezelfde strijd en wurgende stille vrees en leugens van onwaardigheid waarmee ik mijn hele leven heb geworsteld. Ik voel hoe een deur opengaat naar mijn eigen persoonlijke nachtmerrie, en ik hap naar adem. *Houd je vast aan de rand van het aanrecht, probeer te blijven staan, probeer erachter te komen hoe je vasthoudt en loslaat.* Dit gevoel van tekortschieten voelt als een messteek in je eigen weke hart. Als je op de een of andere manier je gebrokenheid doorgeeft aan je eigen gezin, waarom doet dat dan meer pijn dan welke fysieke pijn dan ook? Wekenlang heb ik het moeilijk zonder dat iemand er iets van ziet, ik kan er geen woorden voor vinden. Ik zie de diepte van mijn eigen gebrokenheid op een manier die ik me nooit had kunnen voorstellen. Er is een gloeiende kool die mijn keel in vuur en vlam zet. Het graan wuift in de wind, beweegt mee met de wind. *Ik weet me hier geen raad mee.*

Ik ben veranderd. Het leven is veranderd en ik ben veranderd en vijf jaar geleden wist ik niet hoe ik liefde kon geven of voelen, moest ik al de manieren tellen, duizend manieren, waarop God altijd van mij houdt, om zelfs maar te beginnen te leren hoe ik liefde kon ontvangen – en op de een of andere manier, onderweg, kwam ik in aanraking met verwonde mensen en verhalen en plekken, en veranderde ik in deze vrouw die een liefde heeft omhelsd, zo groot dat mijn hart in duizend stukken pijn uit elkaar is gevallen. *Willen we dat niet allemaal, veranderen? Wat doe je als je*

het gevoel hebt dat alles anders is geworden? Het is vreemd om te ontdekken dat je hart uit elkaar kan barsten van liefde én van lijden en om er vervolgens achter te komen dat die twee aan elkaar verwant zijn op manieren die we eigenlijk niet willen toegeven. *Ik weet niet hoe ik al deze gebroken stukjes weer op hun plek krijg. Maar misschien is dat wel de bedoeling?*

Misschien bewerkt deze gebroken weg iets nieuws. Hij maakt alle dingen nieuw.

Hoe geloof je dat echt en leg je de duivelse leugens, die onophoudelijk omhoog kruipen langs de muren van je hart, het zwijgen op? Hoe stelp je het langzame bloeden van dat gebroken hart van je en blijf je geloven dat gewonde strijders winnen; blijf je geloven dat vergeving van zonden en het halen van de eindstreep onmogelijk is zonder dat het echt een bloederige toestand wordt; blijf je geloven dat littekens en wonden en gebroken plekken je niet misstaan en je kunnen maken tot wie je bent? Misschien is dit de manier waarop al de gebroken mislukkelingen uiteindelijk lukken. Het enige wat ik nu kan voelen is die onuitgesproken gebrokenheid die door mij heen splintert. Wat doe je als je moeite hebt om je te herinneren wie je echt bent?

Ik ben niet genoeg voor dit alles.

Niet genoeg voor ook maar iets wat ik moet doen, voor wat ik tegenkom, voor wie ik tegenkom. *Niet genoeg voor mijn leven.*

Terwijl ik daar sta in de keuken, uitkijkend over de graanvelden, weet ik niet dat er nog een begrafenis en een doodskest aan zitten te komen. Dat er een diagnose aan zit te komen die ons aangrijnst en waar we nooit meer vanaf zullen komen. Dat er nog meer wanhopige, gebroken ouderlijke nachten zullen komen. Maar ik weet dat de weeën van een moeder nooit ophouden en er geen einde komt aan de bevalling. Je moet jezelf eraan herinneren te blijven ademen.

Ik kon toen de weg nog niet weten naar hogerop en dieper naar binnen, en dat kwetsbaarheid me zou smeken om gewoon open

te breken en het vertrouwen binnen te laten. *De overvloed van God binnen te laten.*

Ik weet alleen dit – oude littekens kunnen openbreken als verse wonden en je onuitgesproken gebrokenheid kan je wijd openscheuren en misschien is dit de kern van alle vragen: hoe in de heilige naam van God leef je met dat gebroken hart van je?

Het snijden van het doorzichtige wit van de binnenkant van mijn armen in mijn slungelige tienerjaren was een stille schreeuw om bloedrode antwoorden.

Cora-Beth Martin, ze had haar polsen opengesneden aan de scherpe kant van de toiletrolhouder op school, door ze heen en weer te wrijven, wanhopig zoekend naar een manier om die oude vent weg te krijgen die zichzelf elke nacht tegen haar aan wreef in het besloten duister.

Ema Winters, ze was gestopt met eten. Als ze haar mond dicht-hield, dan kwam de pijn misschien niet binnen en zou het lijden aan alles wegteren van haar botten.

Op een warme junimiddag zat ik in een broeierig warm kamertje van een hulpverlener en draaide ik mijn gebutste middelbareschoolring om en om, zag hoe ze naar voren leunde, haar vlassige bruine haar naar voren viel als een sluier, en hoorde ik haar botweg zeggen dat ik alle symptomen vertoonde van verstrengeling en emotioneel misbruik. Haar woorden voelen als een stoot in mijn middenrif, en ik kan alleen maar met mijn hoofd schudden. *Nee. Nee. Nee.* Elke ademhaling doet pijn op de onverharde wegen richting thuis. Als ik niet inadem, dan kunnen de woorden van die vrouw niet bij me komen. Ik parkeer de pick-up bij de schuur en rommel door de afvalbak, wanhopig op zoek naar een scherf.

Voor de zachte huid van de binnenkant van mijn arm.

Vader zei altijd dat op de dag waarop mijn kleine zusje gedood werd de Terpstra's met hun John Deere-tractor het land recht tegenover het huis aan het ploegen waren, de aarde openbraken.

Precies tegenover de plek waar wij zagen hoe die bestelwagen haar omverreed alsof ze een onbenullige pylonnetje was en haar verpletterde, terwijl wij daar stonden als machteloze schaduwen en zagen hoe het leven uit haar wegvloede. Vader zei dat ze gewoon doorgingen met het openbreken van de aarde, terwijl zijn wereld stilstond. Hij zei dat hij hun nek wel had willen breken, omdat ze niet stopten en van de tractor afkwamen, terwijl hij niets kon doen om het gebroken lichaam van zijn kleine meisje te redden, geen uitweg vond uit de gebrokenheid die deze wereld opensnijdt. Soms kun je de drukkende kracht ervan voelen op je broze ribbenkast. Zulk groot verdriet past niet in je lichaam. Daarom breekt je hart. Als je dit nog niet gevoeld hebt, dan zou het zomaar kunnen zijn, God verhoede het, dat dat op een dag wel gebeurt.

Er is totaal geen nette indeling als het gaat om wie verdriet krijgt en wie vrede. Maar hoe heb ik dit ooit over het hoofd kunnen zien: de gebrokenheid van deze wereld is zo allesomvattend, ze omvat ons allen.

Het graan staat achter de boomgaard, en verkleurt tot zuiver goud.

Hier krijgen we allemaal mee te maken: gegarandeerd lijden. We krijgen het allemaal. Het komt, niet te stoppen, net als de tijd.

Er komen graven, er komt duister, er komt hartzeer. Wij hebben daar niets over te zeggen; ook nooit gehad. Het ene moment raap je vuile, smerige sokken op, uitgestrooid over de slaapkamervloer, en het volgende moment raap je de scherven op van je leven dat aan diggelen ligt.

Hoe leef je met dat gebroken hart van je?

Het graan ziet eruit als een zee van rood marmer. De bomen aan het einde van het land reiken omhoog als een gedicht dat tegen de hemel gekrabbeld staat. Het is als die zin van Hugo uit *Les Misérables*: ‘Er is een schouwspel grootser dan de zee, en dat is de hemel; er is een schouwspel grootser dan de hemel, en dat is de binnenkant van de ziel.’¹

Hoe leeft de binnenkant van de ziel met gebroken dingen, door gebroken dingen?

Jezus stierf huilend.

Jezus stierf aan een gebroken hart. Die woorden lagen nog warm op zijn gebarsten lippen: ‘Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten?’² Een leven van geloof beweegt zich altijd richting het antwoord op die ene vraag. Lees de krantenkoppen. Lees de overlijdensadvertenties. Lees de ogen van mensen. Ligt de kern van het christelijk leven niet in het beantwoorden van die ene, spijkerharde vraag: *God, waarom heeft u mij in deze verworpen wereld verlaten?*

Ik zie die vraag hangen boven onze tafel, hoog aan de wand, in de omliggende doek die bestaat uit duizend kleine gebroken vierkantjes kleur. Het semi-abstracte schilderij kent geen net patroon, alleen licht en donker die samenvloeien tot een subtiële verwijzing naar Jezus, hangend aan het kruis. Hij is schor van het smeken voor zichzelf, voor ons: ‘God, waarom heeft U mij verlaten?’ En Hij komt tevoorschijn in de vlekjes kleur, de afgebroken penseelstreken, zijn silhouet wordt zichtbaar in de chaos – Christus die heel deze chaos binnengaat.

Daar is de waarheid: gezegend – gelukkig – zijn degenen die huilen. Gezegend zijn degenen die bedroefd zijn, die treuren, die het verlies voelen van wat ze liefhebben – want zij zullen vastgehouden worden door de Ene die hen liefheeft. Er is een vreemd en pijnlijk geluk dat slechts verwonde mensen kennen – want zij zullen vastgehouden worden.

En, bij God, wij zijn de verwonde bedelaars die smeken: wees dicht bij de gebrokenen. Red de verslagenen van geest. Zorg er hoe dan ook voor dat het lijden zichzelf vernietigt, zodat een beter leven oprijst uit het duister. *Hoe dan ook, God.*

Ik was achttien, met littekens op mijn polsen, toen ik een predikant tegen een hele gemeente hoorde zeggen dat hij ooit ‘naast een gekkenhuis gewoond had’. Terwijl iedereen lachte, keek ik

naar de grond. Ze wisten niet dat ik mijn enige Mama meer dan eens achter de gesloten deuren van psychiatrische afdelingen had moeten achterlaten. Terwijl zij lachten voelde ik het bloed wegtrekken uit mijn gezicht, en had ik op willen staan en willen schreeuwen, ‘Het zijn niet de gezonden die een dokter nodig hebben, maar de zieken.’³

Ik had op willen staan en willen smeken: *als de kerk er niet is voor lijdende, gebroken mensen, dan is de kerk er niet voor Christus.* Want Jezus, met zijn doorstoken zijde, staat altijd aan de kant van de gebrokenen. Jezus beweegt zich altijd naar plekken die bewogen zijn door verdriet. Jezus zoekt altijd de plek waar lijden is en daar blijft hij. De wond in zijn zijde bewijst dat Jezus altijd aan de kant van de lijdende, gewonde, kapotte, gebroken mensen staat.

Ik geloofde dat toen en ik geloof het nu, en ik durf te zeggen dat ik weet dat het waar is. Maar er is meer dan geloven alleen – er is leven wat je gelooft. *Doe ik dat echt?*

Waar ik die zondag toen ik achttien was naar verlangde, terwijl ik daar in een kerk vol spottend gelach om verwonde mensen zat, is dat alle gebrokenen het samen zouden zeggen, als één lichaam, het zouden zeggen voor de verwonde en gebroken mensen en voor elkaar, omdat er niemand is onder ons die niet iets is kwijtgeraakt, die niet ergens bang voor is, die niet lijdt aan een of andere onuitgesproken pijn. Ik wilde dat we het tegen elkaar zouden zeggen tot het de verbintenis van een onbreekbare belofte zou zijn:

het lichaam van Christus biedt je niet maar wat gemeenplaatsen, maar iets om je aan vast te grijpen – hier in onze eigen gehavende handen.

Zijn lichaam biedt je niet maar wat platitudes, maar een plek voor je pijn – hier in onze eigen geofferde tijd.

Zijn lichaam biedt je niet maar wat verontschuldigheden, maar we zullen een voorbeeld zijn – hier in ons neerbuigen en wassen van je wonden.

En wij zijn van Hem en Hij is van ons, zodat wij van elkaar zijn, en we zullen elkaar nooit in de steek laten.

Maar in plaats daarvan hoorde ik preken wat Jezus nooit heeft gepreekt: een of ander pseudo-goed nieuws dat als je maar goed genoeg bidt, zingt, lofprijst, leeft en geeft, je met een lichaam en geest naar huis kunt die gezond zijn. *Zo breekt de complexe schoonheid van het leven niet open.*

De ware Jezus wendt zich tot onze waaromvragen – waarom deze gebrokenheid, waarom deze duisternis? – en zegt, ‘Je stelt de verkeerde vraag. Je zoekt naar iemand om de schuld te geven. Er is hier geen sprake van oorzaak en gevolg.’⁴ ‘Dit gebeurde zodat de kracht van God in hem zichtbaar kon worden.’⁵

Er is gebrokenheid waarvoor je niemand verantwoordelijk kunt stellen. Er is gebrokenheid die een doek vormt voor Gods licht. Er is gebrokenheid die vensters opent in onze ziel. Gebrokenheid komt in een ziel zodat de kracht van God kan komen in een ziel.

Is dat niet wat Moeder Teresa heeft uitgelegd: ‘Er is zo’n verschrikkelijke duisternis in mij, alsof alles dood is... Ik weet niet hoeveel dieper deze beproeving zal gaan – hoeveel meer pijn en lijden het me zal brengen. Daar maak ik me ook geen zorgen meer over. Ik laat het bij Hem, zoals ik al het andere bij Hem laat... Laat Hij maar met me doen wat Hij wil, zoals Hij het wil, zolang als Hij wil, als mijn duisternis maar licht betekent voor iemands ziel.’⁶

De hemel kleurt langzaam grijs boven de akkers, loopt leeg boven de golvende heuvels. Maar vlammen van licht grijpen zich nog steeds vast aan de verste rand van het wuivende graan, zetten de esdoorns aan de rand van het bos in vuur en vlam.

De verlichte bomen staan roerloos in de wind, ervan verzekerd dat ze veilig zijn, dat wij allemaal veilig zijn.

Ik was en droog de witte porseleinen kan bij de gootsteen. Dat moment, de randen van mezelf, voelt breekbaar. Ik wil niet dat er

nog iets breekt. Ik wil niet dat ik zelf nog iets breek.

Is er een genade die een einde kan maken aan de angst dat je geloof niet groot genoeg is en je gebreken te talrijk zijn? Een genade die je vuile wonden schoonwast en de leugens van de duivel verwondt? Een genade die je omhelst voor je iets hebt bewezen – en nadat je alles verkeerd hebt gedaan? Een genade die je vasthoudt als alles kapot gaat en in stukken breekt – en die fluistert dat alles op een of andere manier toch weer heel wordt, de stukken weer samenkomen.

Ik wou dat er iemand zich naar me had toegebogen toen ik achttien was, iemand in de kerkbank naast mij, iemand die mijn schouder aanraakte, om me te kalmeren en te zeggen: ‘Schaamte is een schrik, maar genade is een schild. Hier ben je veilig.’

Stel dat de gebutste, gebroken harten zouden kunnen *voelen* dat er een genade is die ons vasthoudt en ons Geliefd noemt en zegt dat wij erbij horen en geen enkele gebrokenheid ooit de macht heeft ons los te breken uit onze veiligheid? Stel dat we het wonder zouden *ervaren* van genade die al onze wonden aan kan raken?

Ik zou het op de muren willen schrijven en op de armen die getekend waren met wonden, het tot het refrein maken dat we zingen dwars tegen het duister en de gebrokenheid in: geen schaamte. Geen angst. Geen verschuilen. Alles is genade. Mensen die lijden zijn hier altijd veilig. Je kunt strijden en worstelen en pijn ervaren, maar wij zullen er zijn. Genade zal je ontmoeten hier; genade, volmaakte troost, zal hier altijd worden uitgedeeld.

Hoe zorg je ervoor dat je niet vergeet dat er een Dokter in huis is die ‘de gebrokenen verbindt’⁷, een Gewonde Genezer die spijkers gebruikt om vrijheid te verkrijgen en kruisen om hoop te laten verrijzen, die mensen die pijn vanbinnen voelen niet behandelt als minder dan mensen die pijn van buiten ervaren. Hoe vergeet ik dat niet: ‘Harten worden op tienduizend manieren gebroken, want dit is een gebroken wereld; en Christus is zo goed

in het genezen van al die soorten gebroken harten.’⁸ Hoe sta ik duizend nachten buiten op de krakende veranda, leun over de houten reling, en kijk omhoog: dezelfde hand die het firmament vol voortjagende sterren ontvouwt, zalft het gewonde hart; de Ene wiens adem melkwegstelsels geboren deed worden, laat genezing geboren worden in het hart van de gebrokenen.

Ik zet de porseleinen kan op de plank bij de keukentafel. Wij allen in deze gebroken wereld, wij zijn de gemeenschap van de gebrokenen, zoals dat schilderij boven de tafel. Boven ons allen staat het beeld van de gewonde God, de God die openbreekt en bloedt met ons.

Hoe leef je met dat gebroken hart van je? Al wat ik kan bedenken is dit – alleen de wonden van God kunnen onze wonden genezen. Dit is de waarheid, en het begint me te dagen: lijden wordt genezen door lijden, wonden worden genezen door wonden. Het schokt me, vermorzelt mijn vrees, zijn zachtheid binnen: kwade gebrokenheid wordt genezen door zijn goede gebrokenheid.

Kwade gebrokenheid wordt gebroken door goede gebrokenheid.

Wat ter wereld zou dat ooit betekenen? Zou ik erachter kunnen komen door simpelweg de uitdaging aan te gaan het te ontdekken – een nieuwe uitdaging.

Als een gebroken weg naar... overvloed?

Shalom kwam naar me toe met haar uitgeknipte hart, terwijl ik daar aan de kleverige eettafel zat.

Ze brengt het papieren hart en een rol plakband naar me toe en vraagt, ‘Kan jij het doen, Mama? Het wil niet.’ En ze steekt me een rol verfrommeld plakband toe.

Ik zit daar gebogen over haar broer en zijn spellingsoefening.

‘Wat wil je dan met dat plakband, schat?’

‘Ik wil het hart op mezelf plakken. Gewoon hier.’ Shalom rof-

felt met haar vinger op haar borstkas.

Haar broer gumt te hard op zijn papier, gumt er een gat in. Hij probeert al zijn fouten weg te gummen.

‘Gewoon hier.’ Shalom wijst net boven haar eigen kloppende hart.

‘En waarom wil je dat eigenlijk?’ Ik zit op mijn knieën voor haar, half lachend, opkijkend naar haar gezicht, mijn duim strijkt het plakband glad op dit geopende hart.

Ik stel de vraag, hoewel we het er tijdens het ontbijt die morgen nog over hebben gehad, over hoe we liefde geven aan anderen. Natuurlijk probeert ze de halfbakken woorden van haar moeder in praktijk te brengen en nu moet ik haar vertellen hoe dapper en briljant het is om zichzelf om te toveren tot een uithangbord bij mijn kleine les tijdens het ontbijt.

Meestal neem ik haar gezicht in mijn handen, maar nu heeft zij me te pakken, knielt ze voor me, zodat ze haar handen om mijn gezicht kan leggen. Ze buigt zo dicht naar me toe dat ik haar warme adem kan voelen.

‘We moeten harten op onszelf plakken, Mama. Zodat we het altijd weten.’ Ze streelt mijn wang. ‘Zodat we altijd weten dat zijn liefde overal om ons heen is.’

Zijn liefde is overal om ons heen.

Konden we allemaal maar een hart dragen precies over ons diepste zelf, zodat we het altijd wisten: God heeft je niet vergeten. God heeft je niet verlaten. Gods liefde is overal om je heen. Als je tot in je botten voelt hoe je zijn Geliefde bent, dan doe je meer dan alleen zoeken naar tekenen van zijn liefde in de wereld, dan ontvang je niet alleen maar een teken van zijn liefde; dan word je zowaar een teken van zijn liefde.

Met haar handpalmen warm op mijn wangen voel ik het één lang ogenblik – hoe we weer vastgehouden kunnen worden. Ik wil dat ze me blijft vasthouden. Misschien voelt echte liefde zo – een broos breken van het hart, en een kleine, ademloze verrassing

jezelf weer hersteld te zien worden tot een vorm van heelheid.

Shalom.

Shalom kijkt omlaag, strijkt haar papieren hart glad, wit en meer dan levensgroot (is liefde niet altijd groter dan het leven en draait het daar niet altijd om?). Dan gebeurt het onvermijdelijke, wat altijd gebeurt: het hart breekt, scheurt precies in het midden, daar waar ze alles probeerde glad te strijken. Ik moet slikken.

Hoe leef je in 's werelds naam met dat gebroken hart van je?

Shalom kijkt omlaag naar het hare. Ik wacht tot haar ogen zullen volschieten en overstromen.

‘Het geeft niet.’ Ze vindt de juiste woorden. Ze steekt me het gescheurde stuk van haar papieren hart toe. ‘Misschien komt de liefde makkelijker binnen als het hart opengebroke is?’

Ik knipper met mijn ogen, herhaal in gedachten het moment.

Misschien komt de liefde makkelijker binnen als het hart opengebroke is.

Ik trek haar dicht tegen me aan, kus haar zacht op haar volmaakte kleine voorhoofd – daar gaat ze met haar gebroken hart. En ik zit daar maar en laat tot me doordringen wat ze heeft gezegd: misschien kun je een vol en mooi leven leiden, ondanks de grote en verschrikkelijke momenten die je zult meemaken diep vanbinnen. Misschien moet je trouwens wel rijker worden *dankzij* die momenten. Misschien – ik weet het niet, maar op de een of andere manier? – misschien zijn onze harten gemaakt om gebroken te worden. Oengebroke. Losgebroke. Misschien wordt uit de diepste wonden de diepste wijsheid geboren.

Wij zijn gemaakt naar het beeld van God. En werd Gods hart niet gemaakt om gebroken te worden? Wonden kunnen gaten zijn waardoor de schoonheid in ons zichtbaar wordt. En onze zwakheden kunnen een vat zijn voor Gods eer.

Hanna proefde de zoute tranen van onvruchtbaarheid. Elia schreeuwde tot God om zijn leven te nemen. David vroeg zijn ziel duizend keren waarom hij zo terneergeslagen was. God doet gro-

te dingen door zwaargewonden. God beschouwt de gebrokenen als de besten en Hij ziet het beste in de gebrokenen. Hij roept gewonde mensen om wereldveranderaars te zijn.

In de nok hangt het schilderij van Jezus die breekt om al onze gebrokenheid, Jezus die bloedt midden in onze chaos: *onze kwaade gebrokenheid wordt geheeld door zijn goede gebrokenheid.*

Als ik dat kon ontdekken – dat uit kon leven – zou ik dan de genade kunnen kennen die weet hoe je ten volle leeft, ook al is je hart gebroken?

De Boer komt binnen uit de schuur, zet een emmer uit het kippenhok bij de achterdeur, naast zijn laarzen. Ik hoor hoe hij zich oprfrist bij de gootsteen in het modderhok. Hij stapt de keuken in. Ik kijk op van de vaat. Hij heeft het al gezien. De man kan mijn ogen beter peilen dan het weer. Soms spreekt al onze onuitgesproken gebrokenheid luider dan wat we ooit in woorden kunnen uitdrukken. Hij leest mijn langzaam breken vanwege het donderslag-bij-heldere-hemelnieuws van onze dochter en al mijn niet-genoegezijn waar ik door de pijn niet eens woorden voor vind.

Hij trekt me tegen zich aan en slaat zijn armen om me heen. En dan, in de stilte, zegt hij het, zo zacht dat ik het bijna niet hoor, datgene waar ik me sinds dat moment meer dan duizend keer aan heb vastgehouden.

‘Weet je – alles op deze boerderij spreekt dezelfde taal, dat weet je toch?’ Hij wacht tot ik hem in mijn ogen laat kijken, hem in mezelf en al dit breken laat kijken. ‘Het zaad breekt om ons het graan te geven. De aarde breekt om ons de oogst te geven, de hemel breekt om ons de regen te geven, het graan breekt om ons het brood te geven. En het brood breekt om ons het feest te geven. Er was ooit zelfs een albasten fles die brak om hem al de eer te geven.’

Hij kijkt regelrecht door mijn scheuren heen. Hij ruikt naar de schuur en het vuil en de lucht, en hij draagt iets met zich mee van de esdoorns aan de rand van het bos – draagt oud licht met zich mee. Hij zegt het zacht, alsof hij het meent: ‘Wees nooit bang om

iets te zijn wat breekt.'

Ik weet niet – ik weet niet eens wat dat betekent. Ik *ben* bang. En ik denk dat deze reis, deze weg niemand van ons zal sparen. Maar misschien – is dit de weg naar vrijheid? Ik moet mezelf eraan herinneren te blijven ademhalen – te blijven geloven.

In Christus kennen we altijd de uitkomst – wat de weg ook zijn zal, de storm, het verhaal.

Onze Zaligmaker – omringt.

Onze toekomst – veilig.

Onze vreugde – zeker.

Als we Christus kennen, weten we altijd waar de dingen toe leiden – altijd tot ons heil en tot zijn heerlijkheid.

Op de een of andere manier kan Liefde licht leggen in onze wonden.

De warme lentezon valt achter hem door het keukenraam. En over het veld naar het oosten wuift het graan als een goudkoperen belofte.

Ik neem het aan. Ik neem zijn woorden als een gedurfde gelofte, niet wetend wat er nog gaat komen: er is geen groei zonder verandering, geen verandering zonder overgave, geen overgave zonder verwonding – geen overvloed zonder breking. Wonden breken de ziel open om het zaad van een diepere groei te planten.

Mijn vader had me dat al eens verteld. Wil het zaad volledig tot zijn recht komen, dan moet het volledig verloren gaan. De schil moet openbreken, wat binnenin zit moet eruit, en alles moet veranderen. Als je niet zou begrijpen hoe leven eruitziet, zou je dit verwarren met volledige vernietiging.

Ik fluister het tegen de Boer, een zinnetje dat zich ontvouwt als gewillige, open handen: 'Gebrokenheid schept overvloed.'

En het gewicht van de hel verschuift haast onmerkbaar naar het gewicht van glorie, ook al weet ik nog niet zeker of die grotere genade zal komen.

Herstellen wat gebroken is

Maar, eerst, herinneren, herinneren, herinneren...

C.S. Lewis

De dag nadat we elkaar vasthielden in de keuken bracht de post dat pakje met drie woorden erop – ‘Open Mij Voorzichtig’ – alsof het ging om een ziel.

Ik heb geen idee hoe zoiets werkt. Hoe je te midden van de pijn zo’n stevige dam kunt zijn – maar dan pik je flarden op van een lied ergens op de radio, het licht valt op een bepaalde manier over de vloer, je doet de brievenbus open en er valt zomaar een pakje in je hand – en opeens scheurt het verlies van alles je wijd open.

Misschien komt het doordat we nooit ophouden te hopen op het beste, te wachten op het beste alsof het zoekgeraakt is in de post – en dan, op een dag, is het daar, onverwacht, met onze naam erop.

Ik ga met mijn vinger over de inkt boven op het pakket – ik herken het handschrift niet.

Het pakket is vrij groot – maar veel te klein voor de schouderverpletterende last van vragen over wat de zin van dit alles is. Ik

blijf vergeten, ik met mijn chronische ziel-amnesie.

Een treurduif koert buiten in de esdoorn aan de westkant van de keuken. Zijn klaagzang klinkt dapper en onbevreesd.

Pijn is besmettelijk. Als een gezinslid lijdt, lijdt iedereen. Er is altijd de keuze: pijn moet gevoeld worden – of je voelt helemaal niets meer.

Ik scheur de doos open. Wat het ook is, het is verpakt in vloeipapier, dunne windsels. Ik til het uit de doos en dan valt er een briefje op tafel. Het komt uit Peru, gevonden in een winkel waar een vriendin van mij rondliep. Ze schrijft het op het versierde kaartje: ‘Zag dit en dacht aan jou.’ Het vloeipapier voelt als een omhulsel dat om iets heen zit wat oud genoeg is om het belangrijkste verhaal te vertellen. Wat zeggen ze – dat de grote verhalen de verhalen zijn die je opnieuw moet horen, de verhalen die je terugroepen om jezelf opnieuw te hervinden?

Langzaam, hoopvol pak ik het uit. Daar is het – iets van klei. Rode klei. Een voetstuk van zo’n twintig centimeter lang. Op de randen zijn smalle steentjes geschilderd. Als een fundament, als het fundament voor een verhaal dat gebroken stukjes weer bijeen zou kunnen voegen. Ik pak het langzaam, voorzichtig verder uit – benieuwd naar wat er zal komen. Dertien kleine figuurtjes, van primitief aardewerk, knielen rond de buitenrand van het voetstuk, en het duurt even voor ik het zie.

Het Laatste Avondmaal. Het Grote Verhaal. Een geknielde Jezus die knielt met zijn discipelen, ieder van hen knielt voor zijn eigen kleine beker en donkerbruin stukje brood.

Dit is de heelheid, hier in mijn handen, als mijn aanvang, midden en einde; dit is het grote verhaal dat alle verlorenheid en eenzaamheid verslaat; dat je hart doet groeien. Misschien zelfs zo groot laat worden dat het wijd openbreekt.

Is er nog iets achtergebleven in de doos? Stukjes rollen heen en weer. Dan zie ik de hand.

De handen van Jezus zijn afgebroken. De Jezus heeft geen handen.

Ik ga zitten. Jezus' handen liggen daar voor Hem, voor al de discipelen, twee afgebroken handen liggen daar met open handpalmen als een uitnodiging.

De beker voor Hem is voorover gevallen. Uitgestort.

Hoe vaak in je leven krijg je het Laatste Avondmaal op de mat bezorgd? Was dit niet het verhaal waarmee ik de laatste vijf jaar bezig was geweest? Was ik niet net op zoek naar een antwoord op de vraag hoe je leeft met dat gebroken hart van je? Waar is het overvloedige leven? En hoe ter wereld vind ik dat?

'En Hij nam het brood, sprak de dankzegging uit, brak het en gaf het hun...'¹

Jaren geleden had ik het voor het eerst langzaam gelezen – hoe er in de oorspronkelijke taal *eucharisteo* staat voor 'sprak de dankzegging uit'. De wortel van het woord *eucharisteo* is *charis*, wat 'genade' betekent. Jezus nam het brood en zag het als genade en sprak de dankzegging uit.

Er was meer. *Eucharisteo*, dankzegging, omvat ook het Griekse woord *chara*, wat 'vreugde' betekent. Vreugde. En daar was het bij de zoektocht naar meer altijd om gegaan – dat wat Augustinus al zei: 'Zonder uitzondering... proberen we allemaal hetzelfde doel te bereiken, en dat is: vreugde.'²

Diepe *chara* wordt alleen aan de tafel van de *euCHARisteo* gevonden – de tafel van de dankzegging.

Lang had ik daar gezeten... en vroeg het me af... is het zo simpel? *Hangt de hoogte van mijn chara-vreugde af van de diepte van mijn eucharisteo-dankbaarheid?*

Zolang we dankbaar kunnen zijn, is er altijd ruimte voor vreugde. De heilige graal van de vreugde ligt niet in een of andere exotische bestemming of een of andere emotionele piekervaring. De vreugde van de verwondering kan hier zijn, in de chaos en de pijn die door je heenslaat. De enige plek die we gezien moeten hebben

voor we sterven is deze plek waar we God zien, *hier en nu*.

Ik fluister het luidkeels uit, laat mijn tong deze klanken voelen, mijn oor hun waarheid horen.

*Charis. Genade. Eucharisteeo. Dankzegging. Chara. Vreugde.*³

Een drievoudig sterrenbeeld om de contouren van het volste leven, dankbaarheid en vreugde te openbaren. Vijf jaren van dankbaarheid leven, van tellen en danken voor duizend alledaagse geschenken, van worstelen, hopeloos falen, en dan weer opnieuw proberen om alles aan te nemen als genade, geschenk – *charis* – Hem ervoor te danken – *eucharisteeo* – en daarin vreugde te vinden in Hem – *chara*.

Maar hoe zit het dan met gebrokenheid? Wat betekende het dat ‘kwade gebrokenheid gebroken wordt door goede gebrokenheid’? Ben ik nog niet veel verder gekomen dan de buitenkant? Stel dat volle overvloed veel meer omvat? En ligt het antwoord niet daar in mijn handen?

Ik kijk naar het gebroken Laatste Avondmaal voor me, een Jezus met gebroken handen. Wat deed Jezus nadat Hij de dankzegging uitsprak?

‘En Hij nam het brood, sprak de dankzegging uit, brak het en gaf het hun...’⁴

Hij nam het en sprak de dankzegging uit. Eucharisteeo.

En toen brak Hij het en gaf het.

Hoeveel keren had ik het niet gezegd: ‘*Eucharisteeo* gaat aan het wonder vooraf’? Dankzegging gaat aan het wonder vooraf – het wonder te weten dat alles genoeg is. En hoeveel keren had ik het niet gelezen – hoe Jezus ‘de broden nam, en nadat Hij gedankt had, deelde Hij ze uit aan de discipelen, en de discipelen aan hen die daar zaten’.⁵

Eucharisteeo – Jezus nam het niet-genoege aan en dankte ervoor – dat ging aan het wonder vooraf. Maar waarom waren mijn ogen niet eerder opengegaan voor deze explosieve openbaring? Wat was het daadwerkelijke wonder?

Het wonder vindt plaats *in het breken*.

Er werd gedankt voor niet-genoege en toen gebeurde het wonder: er was een breken en een geven – in een soort avondmaal – een overvloedige vervulling binnen de gemeenschap. Het wonder vindt plaats in het breken.

Ik vraag me af... is dit misschien de waarheid die aan zo veel vragen zin geeft – aan al de pijn? Niet dat ik nu al enig idee heb wat dat betekent – of hoeveel het me zal kosten om dat te ontdekken. Maar iets in dit onverwachte moment, dit geschenk, zorgt ervoor dat ik het wil proberen.

Als *eucharistie* de eerste uitdaging is geweest, de eerste ontdekkingsreis naar een leven waarin ik me door God liet liefhebben en al die manieren telde, zou dit dan een uitdaging kunnen zijn voor de volgende etappe van de reis, de weg die hogerop leidt en dieper naar binnen, me uitdaagt om al het niet-genoege daar in mijn open handen gebroken te laten worden tot meer dan genoeg? Een uitdaging om al mijn gebrokenheid te laten omvormen tot overvloed. *Breek en deel uit. Gebroken leven*.

Stel dat dit de veiligste omhelzing was – de manier om gewenst, vastgehouden en gevonden te worden terwijl alles om je heen uit elkaar valt? Wat deed Jezus? In zijn laatste uren, in zijn verlatenheid, zoekt Jezus niet naar troost, probeert Hij niet zichzelf te beschermen tegen afwijzing; Hij breekt de verleiding om zichzelf te beschermen – en geeft zichzelf in kwetsbaarheid. In de scherpte van de pijn zoekt Jezus niet naar iets om de gebroken en verlaten plekken te vullen; Hij neemt en dankt – en vervolgens doet Hij iets wat dwars tegen de cultuur in gaat: Hij houdt niet vast, pot niet op, klampt zich niet vast – maar breekt en deelt uit. Te midden van intiem verraad, verdedigt Hij zichzelf niet of verliest zich niet in verslavende afleidingen; Hij breekt en wordt gegeven – Hij geeft zijn leven. Want wat anders is er levengevend?

Vanuit de volheid van de genade die Hij heeft ontvangen,

dankt Hij, en breekt, en deelt uit – en Hij baant een weg naar levensgevendende gemeenschap. Een weg van gebrokenheid.

Wat is de logica hierachter? Die is er niet. Maar misschien is dat de enige manier waarop je ooit de grootste waarheden zult kennen: de grootste waarheden zijn altijd de grootste paradoxen. En is er een grotere paradox denkbaar dan deze? Vanuit het gevoel overvloedig geliefd te zijn door God, kun je die overvloedige liefde breken en weer weggeven – en de volmaakte volheid van liefde kennen.

Het wonder vindt plaats in het breken.

Het wonder van gemeenschap, eenwording, heelheid, overvloed, vindt op een of andere manier in exact het tegenovergestelde plaats – in breken en geven.

Het wonder, de intimiteit, van gemeenschap, ontstaat op de een of andere manier door gebrokenheid.

Ik ga met mijn vingers over de drie barsten in het voetstuk waar de figuurtjes op staan.

Stel dat gemeenschap te vinden is in een drie-eenheid van gebrokenheid – door gebroken plekken, en gebroken mensen, en gebroken worden en gegeven.

De harde klei voelt alsof er iets hier in mijn handen vorm begint te krijgen. Alsof Iemand de rauwe plek van de stekende wond aanraakt.

Als onze gebrokenheid in aanraking komt met de gebrokenheid van de wereld, ontmoeten we en proeven we dan niet de gebrokenheid en gegevenheid van Christus?

En is dat niet de ware overvloedige heelheid van gemeenschap.

Ergens vraag ik me af of we op de versplinterde plekken, met gebroken mensen, niet het dichtst bij het gebroken hart van Christus zijn. Stel dat we alleen ons ware ik vinden door dit mysterie – het mysterie van dood en opstanding, van gebrokenheid en overvloed? Zou dit niet het leven zijn in de omringende omhelzing van gemeenschap: gebrokenheid die plaats maakt voor

overvloed – en dan overvloed, die vervolgens gebroken en gegeven wordt... plaats maakt voor altijd grotere overvloed? Dit is, denk ik, de cirkel van de gemeenschap der heiligen. Ik leg de gebroken stukjes van het Laatste Avondmaal dicht bij elkaar.

Waarom zijn we bang voor gebrokenheid? Ik kan duizend rauwe redenen bedenken. Maar raak de gebrokenen, de hongerigen, de

Op versplinterde plekken, met gebroken mensen, zijn we het dichtst bij het gebroken hart van Christus. gekwetsten, de dorstigen en de verslagenen aan, en je raakt een stukje van Christus aan. Waarom zijn we zo

bang voor lijden? Als overvloed van gemeenschap nu eens alleen gevonden wordt in de gebrokenheid van het lijden – omdat lijden is waar God leeft? Lijden de plek is waar God de meest genezende intimiteit geeft? Stel dat... stel dat ik er een gewoonte van zou maken om mijn wonden elke dag in die van Christus te drukken – zou mijn gebrokenheid dan gevormd kunnen worden tot een genezende overvloed voor de gebrokenheid van de wereld? Een vorm van gemeenschap? Zou alle gebrokenheid kunnen samenkomen in het mysterie van Christus' gebrokenheid en gevende liefde, en zo kunnen worden tot een wonder van overvloed? Zou dat niet de goede gebrokenheid zijn die de kwade gebrokenheid breekt?

Mijn knieën knikken nu dit besef tot me doordringt. Een totale verandering in mijn denken – zoiets als een aardbeving, als een fundament dat breekt. Openbreekt.

Is deze weg het meest echte leven – of is het leven echt deze weg? Red ik mijzelf... of sterf ik – of allebei? O, God.

Als ik de gebroken handen van Jezus oppak die naast het gebroken Laatste Avondmaal liggen, zien die twee handen van klei er op eens uit als een geschenk, als een begin in de palm van mijn hand.

Jezus had geboden om dit te doen tot mijn gedachtenis – 'te doen', het Griekse woord *poieo*, een gebiedende wijs in de tegen-

woordige tijd. De tegenwoordige tijd wijst op een daad die blijft voortduren en kan worden vertaald als 'blijf dit doen'. Blijf dit letterlijk doen, met brood en wijn – en blijf dit voortdurend doen met je leven, met het brood van je ogenblikken, de wijn van je dagen.

De woorden van een predikant hadden me bij de luie keel gegrepen: *dit is het enige gebod dat Christus gaf om onophoudelijk steeds opnieuw te doen*. Dit is de oefening die Hij ons gaf om ons geloof te oefenen, om steeds opnieuw te oefenen. Tot zijn gedachtenis. Doe dit onophoudelijk, aan de gootsteen, bij de oven, op de hoek van de straat, als de zon ondergaat en weer opkomt, *en houd nooit op dit voortdurend te doen*.

Wist ik hier iets van? Hoe zat het met mij, als het ging om het enige wat Christus me gebod om voortdurend te doen?

En wat moest ik dan onophoudelijk doen? Gedenk mij. Wij, de mensen met chronische ziel-amnesie worden geroepen om gedenkende mensen te zijn. Mensen die gedenken – en hun gebrokenheid laten genezen.

Een straal licht valt over de vloer, valt over mijn voeten – hij wordt gebroken door schaduwen van achter het raam.

Gedachtenis – dat komt van het Griekse woord *anamnesis*.

Het woord *anamnesis* komt maar vier keer voor in de Schrift en wordt gebruikt om te verwijzen naar het offer dat Christus bracht en dat wordt 'herinnerd' in het Laatste Avondmaal (Luk. 22:19; 1 Kor. 11:24, 25; Hebr. 10:3).

De kleine uit klei gevormde broodjes in mijn handen voelen als een herinnering waar ik naar hunker. Als een herinnering die echt wordt tussen mijn vingers.

Ik heb ooit eens gelezen dat *anamnesis* een term is die gebruikt wordt voor de beschrijving van een ontastbaar idee dat zijn intrek neemt in deze materiële, tastbare wereld. De filosoof Plato gebruikte het woord *anamnesis* om een herinnering uit te drukken die de wereld van de ideeën de kans gaf om de wereld van alledag

te beïnvloeden, waarbij iets uit een andere wereld vorm kon krijgen in deze fysieke wereld.

Daar draait het om: herinnering, *anamnesis*, betekent niet simpelweg herinnering door mentaal terugroepen, zoals je je eigen adres herinnert – maar het houdt in dat een gebeurtenis uit het verleden opnieuw ervaren wordt door het fysieke, dat het vorm

Wat ertoe doet in het leven, is niet wat je overkomt, maar wat je herinnert en hoe je je het herinnert. krijgt, door het opnieuw uit te voeren. Zoals de manier waarop je je eigen grootmoeder Ruth herinnert in de manier waarop je oud-

tante Lois lacht, in haar gewoonte om op zondagmiddag stroopwafels te maken, in de manier waarop ze op haar Birkenstocks loopt met hetzelfde zachte voetbed als oma, hoe haar knieën kraken op dezelfde manier als ze de trap op loopt. De manier waarop je oudtante Lois handelt, zorgt ervoor dat je je oma Ruth zo herinnert dat ze opnieuw echt en fysiek aanwezig is.

Het is iets van genade die ons omringt – hoe herinneren helend werkt. We verwelkomen herinneringen, we houden herinneringen vast, we laten ons graag koesteren en dragen door herinneringen, als een dans waaraan geen einde hoeft te komen.

Als we ons vasthouden aan herinnering, zijn we nooit alleen. Gabriel García Márquez heeft dat eens neergepend, woorden verzegeld in een fles en teruggestuurd naar de wereld: ‘Wat ertoe doet in het leven is niet wat je overkomt, maar wat je herinnert en hoe je je het herinnert.’⁶

Dat is het. Wat ertoe doet in je leven is niet zozeer wat je overkomt, maar wat je je blijkt te herinneren – en hoe dat de loop van je leven beïnvloedt. Het wat en hoe van je herinnering bepaalt of je gebroken, kapotte plekken je herdenkend zullen helen in je gebrokenheid.

Hoe kun je dan onophoudelijk herinneren? Je gebroken, gehavende hart gedenken, Hem gedenken die gekruisigd is, je herin-

neren wie jij bent en wat je ware naam is: Geliefde.

‘Doe dit ononderbroken tot mijn gedachtenis.’

De ware betekenis van *anamnesis* is: ‘Mij [Christus] aanwezig doen zijn.’

Dat is de waarheid in zijn woorden: ‘Maak mij ononderbroken aanwezig.’ Hoe ter wereld maak je Christus, die altijd aanwezig is, zichtbaar aanwezig midden in deze versplinterde chaos? Ik leg de gebroken handen van Jezus omgekeerd in de mijne. *Wees gebroken en gegeven op duizend gewone en ongewone manieren. Leef gegeven duizend keer per dag. Sterf duizend kleine doden.* Dit voelt als een uitdaging die op mijn pad komt. Ik weet niet of ik wel begrijp hoe ik dit moet doen. Ik weet niet of ik dit wel wil doen.

De zon gaat onder. De Jezus van klei zonder handen lijkt mijn handen in vuur en vlam te zetten.

De vloer licht op, alles licht op: Christus’ fysieke lichaam is hier niet op aarde, maar ons lichaam wel. Wij zijn nu Christus’ enige aardse lichaam – en als wij niet degenen zijn die gebroken en gegeven worden, dan zijn wij degenen die Christus’ lichaam van zijn handen ontdoen. Als wij niet degenen zijn die gebroken en gegeven worden, dan maken we Christus’ lichaam op aarde onbekwaam.

Misschien – is er geen breken van kwade gebrokenheid als zijn volk niet tot goede gebrokenheid wordt.

Iets laait als een vuur op in mijn keel. Wat weet ik van de Via Dolorosa? Wat weet ik over het lijden en het offer van gebroken leven?

Het is alsof zijn gebroken handen me smeken een nieuwe uitdaging aan te gaan.